

Гожа Б. Б.

Студентка 2-го курсу ФСП
НТУУ «КПІ»

Науковий керівник:

Мисливий В. А., д.ю.н., професор, ФСП
НТУУ «КПІ»

Перевищення меж крайньої необхідності: питання законодавчого визначення

У кримінальному праві багатьох країн світу існує інститут обставин, що виключають злочинність діяння. Однією з цих обставин є крайня необхідність. У тезах розглядається питання про умови і межі крайньої необхідності та його вирішення при перевищенні меж завданої шкоди у цьому стані. Аналізується закріплення інституту крайньої необхідності у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) та розглядається питання кримінальної відповідальності особи при перевищенні меж крайньої необхідності, що на сьогодні є досить актуальним питанням.

Крайня необхідність – це сукупність певних обставин, за яких виникла небезпека для об'єкта, збереження якого можливе тільки у випадку завдання шкоди іншому об'єкту, який має меншу цінність. Іншими словами, правомірним визнається завдання збитків одним цінностям, які знаходяться під охороною закону, з метою не допустити шкоди більш значним цінностям, які також знаходяться під охороною закону.

На сьогодні у частині 2 статті 39 чинного КК України вміщується поняття, яке є новим для вітчизняного законодавства. У ній говориться про те, що умисне завдання шкоди інтересам, які знаходяться під охороною, якщо ця шкода є більшою за обсягом, ніж відвернена, є перевищенням меж крайньої необхідності.

Для того, щоб не траплялося перевищення меж крайньої необхідності необхідна правомірність вчинюваних дій для уникнення завдання шкоди. Вітчизняні вчені-криміналісти М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, М. Й. Коржанський, П. С. Матишевський та інші приділили значної уваги у своїх працях окресленню рис правомірності крайньої необхідності, намагалися дослідити як встановити саму межу, за якою крайня необхідність набуває стану суспільно небезпечного діяння, за яке настає кримінальна відповідальність. Перелік таких ознак не можна вважати завершеним. Взагалі їх можна звести до одного наступного: у стані крайньої необхідності небезпека має бути реальною, справжньою, невідвратною та загрожувати третім особам, а завдана шкода бути меншою за відвернену та здійснена найбільш доцільним способом.

Учені виокремлюють два правила про найменшу шкоду і методи недопущення загрози, які можна викласти таким чином: неможливість ліквідації дійсної небезпеки іншим способом окрім завдання менших збитків.

Зазначена характеристика ознаки, що заподіяні збитки повинні бути меншими за відвернені, не є ідеальною. Тут також потрібно зазначити і про «або можливо відвернену шкоду». Однак у нашому житті стаються ситуації, за яких людина, дотримуючись свого обов'язку, або докладає зусиль щоб допомогти, і не розраховує свої сили, або так склалися обставини, що здійснити те, що вона задумала, не вдається. Однак, навіть у такій ситуації, тобто коли особі не вдається запобігти небезпеці, вона все ж не несе кримінальної відповідальності, якщо завдані збитки менші за ті, які вона намагалася не допустити.

Людина – це істота, для якої характерні емоції, які часто мають негативний вплив на її можливості об'єктивно та розумно сприйняти ситуацію, що відбувається навколо. Цю особливість законодавець врахував у частині 3 статті 39 КК України, де зазначив, що навіть при перевищенні меж крайньої необхідності особа не буде притягнена до кримінальної відповідальності, якщо таке перевищення було вчинено внаслідок сильного душевного хвилювання, що спричинено небезпекою, яка загрожувала.

Є наявною також спроможність того, що в певній ситуації не допустити небезпеки було можливо іншими засобами. Однак, зазвичай особі складно точно проаналізувати проблему, а отже і знайти вірні рішення. В силу того, що події відбуваються швидко, в особи може не бути часу аналізувати обстановку, в якій вона опинилась та вибрала спосіб недопущення загрози, що потяг за собою настання шкоди не найменшої за обсягом.

Наприклад, водій легкового автомобіля, щоб не допустити зіткнення з вантажівкою, спрямовує авто на тротуар, але не встигає своєчасно загальмувати і в'їжджає у вітрину магазину. Насправді у ситуації, яка склалася, водій міг звернути з дороги в інший бік, що спричинило б тільки незначне зіткнення з мотоциклом на узбіччі. Ціна завданої шкоди, наприклад погнуте колесо останнього, було б на багато меншим за ціну розбитої вітрини. Ця ситуація не є складною, адже у цьому випадку оцінювати приходиться лише речі, які мають матеріальну цінність. В інших випадках неможливо здійснити оцінку вартості життя однієї або іншої людини, яка з них більш цінна чи важливіша. Однак, слід брати до уваги, що на осмислення варіантів, які можливі для запобігання небезпеці, іноді є лише декілька секунд.

Закон передбачає, що шкода повинна бути меншою за відвернену. Як в критичній обстановці особа здатна порівняти своє життя і життя її дитини або життя двох невідомих їй людей. Не простими часто є обставини, коли не завжди можливо прийняти вірне рішення. До речі, деякі особи взагалі не спроможні приймати нелегкі рішення, навіть якщо вони вірні.

М. Й. Коржанський зазначає, що «у тих ситуаціях, коли недопущена шкода дорівнює завданій, то крайньої необхідності немає. Неправомірно рятувати особисте життя за рахунок чужого життя. Але у випадку дилеми – загинути обом чи відвернутися одному – суспільна небезпечність дій відсутня». Коли настає стан крайньої необхідності, з'являються найважливіші людські цінності: життя та здоров'я людини, свобода, честь і гідність, а також звичайні матеріальні блага. Тому розгляд ситуацій, пов'язаних з цим інститутом, ніколи не буде простим. Яка б кількість робіт не була приділена встановленню меж крайньої необхідності, ніколи не буде можливо спрогнозувати всі ситуації, які складуться у житті, та врахувати їх при встановленні кількох положень, якими потрібно керуватись суду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / П. С. Матишевський – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук, О. О. Дудоров та ін. ; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [7-е вид., переробл. та допов.] – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.